

1920'LERİN BAŞINDA TÜRKİYE'DEKİ SOVYET-BATI MÜCADELESİNDE UKRAYNA SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ (USSC)

Oleg Kupchik*

Özet

Mevcut araştırma, yeni yayınlanmış arşiv belgeleri ve ilgili literatürü esas alarak 1920'lerin başında Sovyet ve Batı mücadelesinde USSC'nin Karadeniz bölgesinde Sovyet ve Türkiye ilişkilerinin kurulmasında yeri ve önemini açıklamaktadır. USSC ve Türkiye arasında repatriasyon anlaşması (1921) ve siyasi anlaşma (1922) ile ilgili ilişkilerin geliştirilmesi analiz edilmiş Boğaziçi ve Çanakkale üzerindeki görüşmeler ele alınmıştır. Türklerin Yunanistana karşı sürdürdükleri savaşta Sovyetler tarafından verilen mali ve silah yardımı açıklanmıştır. Türkiye'nin diğer ülkeler ve özellikle İngiltere'ye askeri gemilerin geçiş hakkını sağlamanın arkasında yatan faktörler irdelenmiştir. Ankara'da USSC'nin yetkili temsilciliğinin kurulmamasının sebepleri de açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: savaş, heyet, anlaşma, destek, konferans, görüşme, temsilcilik, boğazlar, Türkiye Hükümeti, USSC.

Abstract

On basis of published documents and worked literatures a place and a role of Ukrainian SSR in organization of Soviet-Turkish relations and Soviet-Western contra-resist in Black Sea region in beginning of 1920's are determined. A process of diplomatic negotiations between Soviet Ukraine and Turkey for signing of repatriation treaty (1921) and political agreements (1922), content its contracts for Bosphor and Dardanelly straits are analysed. A party of Ukrainian SSR in making of Soviet financial and military-technical help to Turks in their war against Greece is explained. Motives of Turkish consent on leaving opened of Bosphor and Dardanelly straits for military naves, in particular, of Great Britain are set. Reasons of Ukrainian SSR's embassy was not organized in Ankara are indicated.

Keywords: war, delegation, agreement, help, conference, negotiations, representation, strait, Turkish Republic, Ukrainian SSR.

Bolşeviklerin bütün dünyaya Sovyet sistemini yayma çabalarına Batı karşı çıkıyordu. 1920'lerin başında Sovyet-Batı rekabetine sahne olan stratejik alanlardan birisi de Karadeniz bölgesi idi. Bolşevikler için ilk başta her şey çok başarılı geçiyordu. USSC ve RSFSC (Rusya Sovyet Federasyonu Sosyalist Cumhuriyeti) birlikte "emperyalizme karşı blok" oluşturacak Gürcistan,

* Doç. Dr., Kiev Taras Şevçenko Milli Üniversitesi Tarih Fakültesi Öğretim Görevlisi.

Ermenistan ve Azerbaycan'ı bir birlik (Sovyet) haline getirdiler. Bu birliğin ismi de "Doğu Halkları Antant'ı" olmalıydı. Bu Antant'ın işlerlik kazanabilmesi için bölgenin en önemli ülkesi Türkiye'nin bu sistem içine dahil edilmesi gerekiyordu.

Sovyetler Birliği yöneticileri Bolşevik devriminin bölgenin baş ülkesi olan Türkiye'ye geçme ihtimalinin çok düşük olduğunu biliyorlardı. Bunun en önemli objektif engelleri ise İslam, yerli nüfusun olağanüstü muhafazakarlığı ve bu ülke üzerinde uzmanlaşmış kişilerin olmaması idi¹. Bu yüzden Türkiye'ye Sovyet sistemi yayma düşüncesinden vazgeçilmiş, bunun yerine Türkler ile iki tarafın çıkarlarına dayanacak ilişkiler kurmaya karar verilmiştir.

Sovyet hükümeti, bu doğrultuda, 1920 yılından imzalanan, Türkiye için olumsuz Sevri Barış Anlaşması'ndan (bu anlaşmaya göre Türkler Osmanlı İmparatorluğu'nda kendi topraklarını kaybetmişlerdir) ve başında Mustafa Kemal olan TBMM Hükümeti'nin Batı tarafından kabul edilmemesinden faydalanmak istiyordu. Söz konusu hükümet o dönemlerde komşu ülke olan Yunanistan ile savaşıyordu ve Sovyet hükümetinin mali, askeri ve teknik yardımına da muhtaçtı. Sovyet Rusya ve Türkiye Cumhuriyeti, bu karşılıklı niyetler çerçevesinde 16 Mart 1921 tarihinde "Dostluk ve kardeşlik" anlaşmasını² yaparak resmi ilişkilerini kurdular.

Resmi ilişkiler Karadeniz bölgesinin başka Sovyet ülkesi USSB ile de kurulmuştur. Y.Kotsübinskiy, Sovyet Halk Komiserliği'ne, Türk elçisi A.Fuad Paşa'nın 14 Nisan 1921 tarihinde Moskova'da olacağını bildirdi ve kendi hükümeti adına siyasi bir anlaşmanın imzalanmasını teklif etti. USSC Sovyet Halk Komiserliği 10 Mayıs'da Harkov'da gerçekleşmesi planlanan görüşmenin düzenlenmesini kabul etti³.

Türlere göre görüşmeden önce askeri esirler ve sivil mülteci mübadele anlaşmasının imzalanması gerçekleştirilmeliydi. USSC hükümeti, Türkiye'nin bundan sonra siyasi görüşmelerden vazgeçebileceğini tahmin ederek itiraz etti. Galiba, Ukrayna'da, Sovyet-Türk mali, askeri, teknik işbirliği ve Türklerin USSC ile siyasi görüşmeleri iptal etmeleri için herhangi bir motivasyon olup olmadığı belli değildi. Ama Ruslar ile yapılan görüşmelerden sonra USSC'nin Sovyet Halk Komiserliği (H.Rakovskiy'in Y.Kotsübinskiy'a 1 Ağustos 1921 y. tarihli mektup) ön repatriasyon anlaşmasının (vatana

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.Р. – 4сч. – Оп.1с. – Спр.682. – Арк.56 – 58.

² Аралов, С. И. Воспоминания советского дипломата. 1922 – 1923 / С. И. Аралов . – М., 1960. – С.33, 68; Фрунзе, М. Становище на Близькому Сході. Доповідь. (Третя сесія ВУЦВК, 11 жовтня 1922 р.) / Михайло Фрунзе // Вісти ВУЦВК. – 1922. – 17 жовтня; Филиппенко, Д. Н. Турецко-французские отношения в период национально-освободительной войны Турции (1918 – 1922): Автореф. дисс. ... канд. ист. наук / Д. Н. Филиппенко. – Киев, 1964. – С.24; Миллер, А. Ф. Турция. Актуальные проблемы новой и новейшей истории / А. Ф. Миллер. – М., 1983. – С.229 – 230.

³ ЦДАВО України. – Ф.Р. – 4сч. – Оп.1с. – Спр.86. – Арк.45; Спр.680. – Арк.5, 7 – 9.

dönme) imzalanmasını kabul etti. Moskova'da görüşmeleri sürdüren kişi ise USSC'nin yukarıda anılan temsilcisi idi⁴.

Görüşmeler ile ilgili olarak ciddi anlaşmazlık olmadığı göz önünde bulundurulurken olumlu sonuç getireceğinden kimse şüphelenmiyordu. Görüşme sonucunda 17 Eylül 1921 tarihinde Ukrayna ile Türk elçileri arasında Rusya'da "Askeri esirlerin ve sivil mültecilerin repatriasyonu"⁵ adlı konvensiyon imzalanmıştır. Bundan sonra Türkiye Cumhuriyeti adına USSC'nin repatriasyonu konularından sorumlu kişi olarak Rıza Bey (RSDSC'de Türk Büyükelçiliğinin ataşesi) tayin edildi. Türkiye Cumhuriyeti'nde USSC'nin yetkilisi olarak O.Zolotaröva atandı. Siyasi anlaşma akdedilmeden önce USSC'de resmi Türk temsilcisi vardı. Ama Anadolu'da Yunanistan ordusu başarılı olduğundan dolayı Türk tarafının teklifine göre siyasi görüşmeler Ankara'da yapılacaktı. Ukrayna Komünist (bolşevik) Partisi'nin Merkez Komitesi (UK(b)P MK) görüşme sorumlusu olarak M.Frunze'yi tayin etti⁶.

USSC heyeti 5 Kasım 1921 tarihinde gizli olarak Harkov'dan hareket ederek "F.Dzerjinskiy" vapuru ile 13 Aralık'ta Ankara'ya geldi⁷. 25 Aralıkta USSC adına M.Frunze, Sosyal Temin Halk Komiserliği müsteşarı A.Jdan-Puşkin ve A.Sokolov, Karatşın ve Braun, Türkiye adına Dışişleri Bakanlığı başkanı Y.Kemal, onun yardımcısı Munir Bey, Y.Angor Bey, Hinkled Bey, M.Abdul Halik Bey ve Kasım bey vardı⁸.

Sovyet diplomatları, çok hızlı bir şekilde anlaşmaya varıldığını tahmin ediyorlardı, çünkü anlaşmanın temel maddeleri Moskova'da kabul edilmişti (Rusya ile Türkiye arasındaki anlaşma temel olarak kabul edildi). 30 Aralık'ta M.Frunze, USSC Sovyet Halk Komiserliği'ne anlaşmanın tamamen kabul edildiğini bildirdi⁹.

Ukrayna ile Türkiye arasındaki konferans 2 Ocak 1922 tarihinde UCCB ile Türkiye Cumhuriyeti arasında "Dostluk ve kardeşlik" anlaşmasının akdedilmesi ile sona ermiştir. Ukrayna tarafı adına M. Frunze, Türk tarafı adına Y.Kemal tarafından imzalanmıştır. Girişten ve 16 maddeden oluşan anlaşmada aşağıdaki gibi hususlar vardı: karşılıklı tanıma (madde 2), sahil yanındaki devletlerin katıldığı konferansda Karadeniz'in ve içine dökülen nehirlerin uluslararası statüsünün belirlenmesi (madde 4), Karadeniz ül-

⁴ Там само. – Спр.640. – Арк.39, 16, 35; Спр.680. – Арк.10, 14, 36.

⁵ Конвенція про репатріацію військових і цивільних полонених між УСРР і Туреччиною від 17 вересня 1921 р. // Вісти ВУЦВК. – 1921. – 8 жовтня.

⁶ ЦДАВО України. – Ф.Р. – 4сч. – Оп.1с. – Спр.45. – Арк.45; Спр.543. – Арк.20; Спр.640. – Арк.16; Спр.680. – Арк.27.

⁷ Там само. – Спр.34. – Арк.17зв; 16, 95; Спр.681. – Арк.7.

⁸ Українсько - турецькі переговори // Вісти ВУЦВК. – 1922. – 4 січня.

⁹ ЦДАВО України. – Ф.Р. – 4сч. – Оп.1с. – Спр.31. – Арк.32; Спр.45. – Арк.45 – 46; Спр.86. – Арк.40 – 41; Спр.681. – Арк.38, 22, 184.

kelerinin izni olmadan boğazlarda özel rejimin uygulanmasının yasaklanması (madde 5), diplomatik ilişkilerin kurulması (madde 15)¹⁰.

Anlaşmanın dördüncü ve beşinci maddeleri ise İngiltere Askeri Deniz Filosu ile kontrol edilen Boğaziçi ve Çanakkale boğazına ilişkin idi. Boğazlardan serbest geçiş hakkına ancak ticari gemilerin sahip olduğunu öne süren ülkeler bölgenin uluslararası ve askeri silahsızlandırma yoluyla İngiltere'nin askeri filosunu oradan çıkartmak istiyorlardı. Bunun için Karadeniz ülkelerinin katılması ile konferans düzenlenmesini planlıyorlardı. Anlaşma Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 15 Mart 1922 tarihinde, Merkez İcra Komiserliği Genel Müdürlüğü (MİK GM) tarafından ise 23 Mart'ta başarılı bir şekilde onaylanmıştır. İki tarafın onayladığı anlaşma nüshaları Harkov'da 23 Haziran 1922 tarihinde taraflarca birbirine sunulmuştur¹¹.

MİK GM'e misyon çalışmasının sonuçlarını bildiren M.Frunze konferans etkinliğinin 5 gün gibi çok hızlı bir süre içinde gerçekleştiğini belirtti¹². Moskova'da diplomatik işlerin bir çoğunun gerçekleşmesine rağmen USSC'nin temsilcileri ancak Ocak sonunda eve döndüler¹³. Dikkate alınması gereken bir husustur ki, Sovyet Kızıl Ordusu'nun en iyi komutanlarından biri olan M.Frunze Türkiye ile görüşmeler yapacak diplomatik misyonunun başkanı olarak Ukrayna'da ve Kırım'da Silahlı Kuvvetlerin başkanlığına tayin edilmişti. Bu olay da Türk – Yunan savaşında Türklerin durumunun çok zor olduğu bir sırada vukubulmuştu: 1921 yılında zaferlerden sonra Yunanistan ordusu Ankara'yı zapt etmek niyetinde idi¹⁴.

Böylece, M.Frunze'nin hareketlerinin onun resmi konumunun dışında olduğu anlaşılıyor. Resmi olmayan vazifenin tipi heyetteki kişilerin görevlerinden de belli idi: M.Frunze, Ukrayna ve Kırım Silahlı Kuvvetleri Komutanı, A.Kidero, Ukrayna ve Kırım Silahlı Kuvvetleri Genel Kurmayı'nın başkan yardımcısı, P.Sokolov, P.Korotigin, Kripkogorskiy, P.Kavtaradze ise özel görevlerden sorumlu subaylar, O.Sirotinskiy baş yaver, M.Nazarenko Sovyet Kızıl Ordusunun Maddi ve Teknik Temini Müdürlüğü'nün eski başkanı ve diğer Sovyet subayları idiler. Mevcut belgelere göre Türkler ile görüşmeleri, USSC Sosyal Temini Halk Komiserliğinin müsteşarı A.Jdan-Puşkin sürdürüyordu (konferans protokolüne göre yukarıda anılan kişi birinci numara altında gösterilmiştir, M.Frunze ise ikinci numara olarak geçiyor)¹⁵.

¹⁰ Головченко, В. І. Українсько-турецький договір про дружбу і братерство 1922 р. / В. І. Головченко // Українська дипломатична енциклопедія: У 2 т. / Ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. - К., 2004. - Т.2. - С.647 - 648.

¹¹ Розмова з головою надзвичайного посольства Туреччини // Вісти ВУЦВК. - 1922. - 14 червня; Надзвичайна сесія ВУЦВК // Вісти ВУЦВК. - 1922. - 24 березня; Обмін ратифікаційними грамотами УСРР і Туреччини // Вісти ВУЦВК. - 1922. - 24 червня.

¹² ЦДАВО України. - Ф.Р. - 4сч. - Оп.1с. - Спр.45. - Арк.45 - 46; Спр.675. - Арк.44; Спр.681. - Арк.15, 139, 145.

¹³ Зовнішні взаємини: Україна і Туреччина // Вісти ВУЦВК. - 1922. - 21 січня.

¹⁴ ЦДАВО України. - Ф.Р. - 4сч. - Оп.1с. - Спр.45. - Арк.45.

¹⁵ Там само. - Спр.543. - Арк.33; 32; Спр.680. - Арк.72а.

O zaman M.Frunze'nin yaklaşık bir ay içinde Ankara'da ne yaptığı sorusu ortaya çıkmaktadır. M.Frunze'nin 21 Aralık 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Mustafa Kemal ile yaptığı görüşmelerin esasını gösteren belgeler bu soruya kesin olarak cevap verilmesini sağlamaktadır. "Askeri sırları inceleme imkanını verdiler bana. Ben, USSC'nin Sovyet Halk Komiserliği'nin komutanı, Türkiye ve Yunanistan ordularının savaş durumuna, onların sayısına ve silahsızlandırmalarına, savaşa hazırlık durumuna tanık oldum" dedi. Elde ettiği bilgilerden, Türklerin yeteri kadar silahı olmadığını anlamıştı. M.Frunze, "Bu şekilde kışın savaşı sürdürmek mümkün değildir", diye özetledi¹⁶.

Türkler acil olarak 100 bin tüfek, her tüfek için bin fişek, 600 mitralyöz, 3500 otomatik tabanca, 84 ağır top, 120 küçük kalibreli top, 600 bin mermi, 400 bin kumbara, 100 - 150 bin askeri elbise talep ediyorlardı (bunun toplam bedeli ise 40 ile 50 milyon Türk lirası civarında idi)¹⁷.

Görüşme sonucunda M. Kemal, M. Frunze'ye başvurdu: "Milletvekillerinin çoğunun bilmediği şeyleri size bildirdim... Şimdilik bütün durumumuzu biliyorsunuzdur." Sonradan o net bir şekilde dedi ki, '2-3 ay içerisinde ilkbahara kadar paralar gelmezse diplomatik yol ile çare bulmamız gerekecektir. Atatürk, ben bunu istemiyorum, dedi, çünkü Batı ile yapılan anlaşma Türkiye'yi esir haline getirecektir.¹⁸

Bu günden sonra ise görüşmeler Dışişleri Bakanı Y.Kemal ve Türk Genel Kurmay başkanı seviyesinde devam ediyordu. Bakan M. Frunze'ye dedi ki, "onlar tamamen USSC'ye ve RSFSC'ye yönelik olarak hareket ediyorlar" ve "Sovyet ülkele ile birlik Türkiye'nin bütün politikasının temeli olacaktır"¹⁹. Ama belli idi ki, Sovyet Cumhuriyetlerinden mali ve askeri yardım ne kadar yüksek seviyede olacaksa Ankara bu cumhuriyetler ile o kadar sıkı bir şekilde çalışacaktır.

16 Mart 1920 tarihinde akdedilen anlaşmada RSDSC ile Türkiye, Rusya'nın beş yıl içinde Türkiye'ye her yıl 10 milyon ruble altın vermesi konusunda anlaşmışlardır. Ruslar 1921 yılında Nisan'dan Haziran'a kadar bu tutarın yarısını, 5,4 milyon rubleyi külçe altın olarak ödediler. USSC ile repatriasyon (vatana dönme) anlaşmasının akdedilmesine yönelik Ağustos görüşmesi sırasında Türkler daha 4,6 milyon rublenin ödenmesini talep ediyorlardı. Ama Sovyet tarafı ancak 1,1 milyon ruble vermişti (M.Frunze bu paraları Kasım 1921 yılında Trabzon'da Ankara'ya giderken verdi)²⁰.

¹⁶ Фрунзе, М. УСРР і Туреччина / Михайло Фрунзе // Вісти ВУЦВК. – 1922. – 4 лютого; ЦДАВО України. – Ф.Р. – 4сч. – Оп.1с. – Спр.45. – Арк.45.

¹⁷ Удовиченко, П. П. З історії зовнішньої політики УРСР (1919 – 1922 рр.) / П. П. Удовиченко. – К., 1957. – С.32, 36.

¹⁸ ЦДАВО України. – Ф.Р. – 4сч. – Оп.1с. – Спр.681. – Арк.29.

¹⁹ Там само. – Арк.30, 35, 43.

²⁰ Эфендиева, Н. З. Борьба турецкого народа против французских оккупантов на юге Анатолии / Н. З. Эфендиева. – Баку, 1974. – С.39; Новые документы. Миссия Фрунзе в

Konferans sırasında Türk tarafı Türk ordularının ilkbahar 1922 yılında Anadolu'da hareketi için gerekli olan 13,5 milyon ruble altın ödenmesini talep ediyordu (1921 yılına dair 3,5 milyon ruble ve 1922 yılına dair 10 milyon ruble). M.Frunze, Ankara'dan 27 Aralık 1921 tarihinde RSFSC Dışişleri Milli Komiseri G.Çiçerine ve H.Rakovskiy'a gönderilen telgrafta, Türkiye'yi kendine "bağlamak" zamanının geldiğini bildiriyordu. Bunun için 13,5 milyon altın ruble ödenmesi gerekiyordu. Y.Kemal'in ima ettiği gibi aksi durumda Türk hükümeti İngiltere ile görüşmelere başlayacaktır ve onun yerine göreve Bekir Sami bey gelecektir. Muhtemelen gerekli talimatları almış bulunan yetkili, M.Frunze'ye 31 Aralıkta paraların ödenmesinin hızlandırılacağını bildirdi. 3,5 milyon altın ruble 3 Mayıs 1922 tarihinde Ankara'da RSFRC adına ödendi²¹.

Bununla birlikte Sovyet Cumhuriyetleri askeri ve teknik yardımda da bulunuyorlardı. 1920 yılının sonundan itibaren Türkiye'ye askeri giysilerin dikilmesi yanında, silahlandırma için Sovyet devletinde üretilmiş olan hafif sanayi ürünü de gelmeye başladı. Novorosiy'sk'te bulunan Türk elçisine 29 Aralık 1921 ve 29 Nisan 1922 tarihlerinde iki teslimat şeklinde çeşitli mühimmat ve topçu donanım malzemesi teslim edilmiştir: 350 torpido ve 12 üç parmaklı top, 16641 adet değişik türde mermi, tüfekler, fişekler ve 75 mm'lik 'Arisaka' topu için 11 takım yedek parça gönderilmiştir²².

Bütünüyle 1920-1922 yılları arasında olmak üzere Türklere aşağıdaki silahlar verilmiştir: 39 bin tüfek, 327 mitralyöz, 54 top, 63 milyon fişek, 147 bin mermi. 30 Ekim 1921 tarihinde "Jvavıy" (Hareketli) ve "Jahlıvıy" (Dehşetli) iki tane askeri gemi devredildi. Sovyet Askeri ve Teknik uzmanların sağladığı silah ve cepane fabrikası için yakıt ve donanım gönderilmekte idi. USSC heyetinin Trabzon'a iki yeraltı gemisi refakatinde Georgiy gemisi ile gelmesi Sovyet yöneticilerine Karadeniz filosunun çok zor vazifeleri gerçekleştirebileceğini gösterdi. Bundan sonra Haziran 1922 - Şubat 1923 tarihleri arasında Sovyet yeraltı gemileri 18 defa İnebolu, Samsun ve Sinop'ta bulunan Türk limanlarını ziyaret etmişlerdir²³.

Bunun sonucunda Sovyet mali ve askeri ile teknik yardım çok iyi meyve verdi. 30 Ağustos 1922 yılında Türk ordusu Dumlu Pınar savaşında Yu-

Турции // Международная жизнь. - М., 1960. - №7. - С.156 - 158; Багиров, Ю. А. Из истории советско-турецких сношений (1920 - 1922 гг.) / Ю. А. Багиров. - Баку, 1965. - С.126.

²¹ ЦДАВО України. - Ф.Р. - 4сч. - Оп.1с. - Спр.675. - Арк.221; Спр.681. - Арк.34зв. - 35, 37, 43; Спр.963. - Арк.42.

²² Аллахвердов, С. Ю. Державно-національне будівництво Туреччини: зовнішня та внутрішня політика. 1919 - 1923 рр.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук / С. Ю. Аллахвердов. - Дніпропетровськ, 1996. - С.14; Шамсутдинов, А. М. Советско-турецкая дружба в годы освободительной борьбы Турции в 1919 - 1922 гг. / А. М. Шамсутдинов. - М., 1960. - С.5.

²³ Волковинський, В. М. М. В. Фрунзе на Україні / В. М. Волковинський. - К., 1985. - С.54, 89 - 90; Розмова з головою надзвичайного посольства Туреччини // Вісти ВУЦВК. - 1922. - 14 червня.

nanlıları bozguna uğrattı, Eylülde ise Anadolu Yunanlılardan tamamen temizlendi. Yunanistan ile imzalanmış 11 Ekim 1922 tarihli Mudanya Barış Anlaşması Türklerin teklif ettiği şartlarda yapılmıştır²⁴.

Bu zafer ile ilgili Sovyetler devletinin önemi ve M.Frunze'nin kişisel katkısı defalarca anlatıldı. Bunu anlatan M.Korsun şunu yazmıştı: "Yunanistan ordusunu bozguna uğratan Sakarya hareketinin yöntemleri Kızıl Ordu'nun göz kamaştırıcı başarılarına çok benzer... Bu hareketin hazırlıklarında Türkiye'yi 1921 - 1922 yıllarında ziyaret eden M.Frunze'nin komutan olarak yetenekleri tamamen hissedilmektedir"²⁵. Başarılarından dolayı M.Frunze USSC'nin Sovyet Halk Komiserliği'nin başkan yardımcısı görevine tayin edilmişti²⁶.

Ama Yunanlıları yenen Türkiye Karadeniz bölgesinde bulunan Sovyet Cumhuriyeti ile vardığı anlaşmalardan vazgeçti ve İngiltere ile ihtilafa girmek için Boğaziçi ve Çanakkale'nin silahsızlandırılmasından da vazgeçmiştir. Lozan Konferansı'nda (1922 - 1923 yılları)²⁷ Türkiye sözkonusu boğazların bütün ülkelerin askeri gemileri için açık olduğunu kabul etti. Bunun sonucunda İngiltere'nin Askeri Deniz Filosu onların üzerinde kontrol imkanı bulmuştur.

Bu arada Türkiye ile kurulan ilişkiler hakkında Sovyet Cumhuriyetleri arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Türkler ile siyasi anlaşmanın imzalanmasından sonra USSC Ankara'da kendi diplomatik temsilciliğini düzenlemek niyetinde idi. Ama merkezleştirme prensibini destekleyen RSDSC'nin karşı çıktığını gördü. Bundan dolayı bir ihtilaf çıktı. USSC kendi düşüncesini ileri sürüyordu. 10 Nisan 1922 yılında Ukrayna Komünist (bolşevik) Partisi Merkez Komitesi'nin (UK(b)P MK) siyasi bürosu şu karara varmıştı: "V.Yakovlyev (USSC dışişleri halk komiserliğinin başkanına - O.K.), Moskova ile Ankara'da USSC ve RSFSC misyonlarının görevleri ve Sovyetler devletine giren Ukrayna temsilciliğinin üyeleri hakkında görüşecekti. Organizasyon bürosu ise Türkiye'de USSC'nin adayını da teklif edecekti²⁸.

Ama Komünist Partisi İcra Kurulu (bolşevik) Merkez Komitesi (KPIK (b) MK) bunu kabul etmiyordu. Bunun sonucunda Ukrayna Komünist (bolşevik) Partisi Merkez Komitesi(UK(b)P MK) tamamen başka bir karar alır: USSC temsilcisi Türkiye'de fonksiyonlarını RSFRC temsilcisi S.Aralov'a devretmek, Rusya temsilciliğine Ukrayna konularından sorumlu müsteşar ata-

²⁴ Черніков, І. Ф. Радянсько-турецькі відносини у 1923 - 1935 роках / І. Ф. Черніков. - К., 1962. - С.13.

²⁵ Алексеев, В. М., Керимов, М. А. Внешняя политика Турции / В. М. Алексеев. - М., 1961. - С.11.

²⁶ Никитенков, В. И. Государственная и военная деятельность М. В. Фрунзе на Украине (1920 - 1924 гг.): Автореф. дисс. ... канд. истор. наук / В. И. Никитенков. - М., 1991. - С.20.

²⁷ Юрчук, В. Діяльність М. В. Фрунзе на Україні / В. Юрчук. - К., 1952. - С.125.

²⁸ ЦДАВО України. - Ф.Р. - 4сч. - Оп.1с. - Спр.591. - Арк.55.

mak. Ama biraz sonra Ukrayna Komünist (bolşevik) Partisinin Merkez Komitesi'nin (UK(b)P MK) siyasi bürosu bir önceki karar aldı ve 8 Eylül 1922 yılında Harkov'da Türkiye büyükelçiliği şunu tespit etti: "Türkiye'de Ukrayna'nın yetkili temsilcisi bulunmalı. Bütün detaylar ise V.Yakovlyev tarafından Moskova ile görüşülmeli"²⁹. USSC'nin Sovyet Komiserliği'nin Türkiye'deki temsilciliğine geçici olarak USSC'nin Türkiye'deki ticari temsilcisi olan O.Zolotarova getirilmiştir. Sovyet Birliği kurulana kadar Ankara'da Ukrayna'nın bağımsız özel bir siyasi temsilciliğinin oluşturulması planlanmakta idi³⁰. Ama RSFSC tarafından devamlı olarak baskı gördüğü için bu hayal gerçekleşemedi.

Böylece 1920'li yılların başında USSC ve RSFSC Türkiye'ye Yunanlılar ile sürdürülen savaşta destek veriyordu. Bundan dolayı Türkler Boğaziçi ve Çanakkale boğazlarının İngiltere için uygun olmayan silahsızlandırılmasını vaadettiler. Ama Yunanistan ile savaşı kazanan Türkler Lozan Antlaşması'nda İngilizler ile ihtilafın ortaya çıkmasını engellemek için boğazlardan askeri gemilerin geçmesini de kabul ettiler.

Bu arada Ankara'da USSC'nin siyasi temsilciliğinin kurulması fikri RSFSC tarafından desteklenmedi ve ihtilaflara sebep oldu. Sovyet Birliği kurulana kadar Ukraynalılar temsilciğin kurulmasını boşu boşuna istediler.

²⁹ Там само. – Спр.46. – Арк.98зв., 105; Спр.572. – Арк.17, 98, 151; Спр.1211. – Арк.8 – 8зв.

³⁰ Кульчицький, С. В. Християн Раковський на чолі зовнішньополітичного відомства УСРР / Станіслав Владиславович Кульчицький // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 1998. – Вип.1. – С.90.